

LA TERMINOLOGIA SOBRE L'INDIVIDU EN EL FLAMISELL

NOTES PER A UN VOCABULARI DEL PALLARS SOBIRÀ

Ens plau avui de donar a conèixer una sèrie de mots típics del parlar del Flamisell, molt curiosos per cert, relacionats tots ells directament amb l'habitant d'aquesta subcomarca geogràfica i etnogràfica del Pallars Sobirà i referents a la seva persona en tots els sentits: les parts anatòmiques, la manera de pensar i obrar, el caràcter i el sentiment, els defectes físics, les malalties, etc. Molts d'aquests termes són inèdits, puix que no solament no s'havien publicat, sinó que ni s'havien recollit (són els que hem escollit amb preferència), i els altres són poc coneguts. Arreplec que ofrenem joiosos a Pompeu Fabra, l'eminent filòleg i restaurador de la nostra preada llengua, i ensems pallarès espiritual per excel·lència.

Tots aquests mots han estat recollits per nosaltres durant uns quants anys, caçant-los al vol en oir pronunciar-los en diferents ocasions. Altres, són del nostre record infantil. I d'altres, per completar el recull, són recollits darrerament i directament pel sistema d'enquesta. A aquest arreplec pertanyen aquells per als quals donem la localitat (P. = Paüls de Flamisell, S. = Sarroca de Bellera). A aquest efecte hem consultat els nostres pares i alguna altra persona.

Donarem tots els termes tal com el poble els diu, reproduint els sons tan fidelment com ens ha estat possible, sense emprar, però, cap caràcter especial. Només hem tingut cura d'assenyalar sempre amb accents el timbre obert o tancat de les *ee* i de les *oo* acentuades.

Entre les característiques del parlar d'aquesta comarqueta cal notar la pronunciació de les *ee* i de les *aa* com a molt tancades,

llevat en algunes excepcions registrades ací i allà, formant contrast amb la pronunciació pròpia de l'alta vall de la Noguera Pallaresa, caracteritzada per pronunciar molt obertes i allargassades i gairebé dobles certes *ee* tòniques i *aa* àtones : *pànèra*, *càrrè*, *sénrè*, *ràièra*, *èrà*. Aquesta manera de parlar, que hem pogut observar particularment a Olp en la Ribera de Sort, a Alós en la Vall d'Àneu i a Farrera en la Vall Ferrera, fou portada a Paüls (Flamisell) per la nostra àvia materna, filla del poble d'Olp, i tots els seus fills, àdhuc la nostra mare, han heretat la fonètica típica de llur mare, i encara la conserven avui, no solament ells, sinó també els nostres cosins, que són nats a la casa pairal de Paüls. Per aquest motiu tots els mots que ens ha proporcionat la nostra mare porten la fonètica típica d'Olp i Alós. I el mateix parlar hem trobat a Sarroca de Bellera en boca d'un individu que també és natural d'Olp, i en la seva sogra, que és natural d'Estac (Ribera de Sort). A la Vall de Cabdella, a Espui i a Cabdella tenen un xic l'enraonar de la vall que els seus nadius anomenen de *Bui* (Boi). Així diuen *la ellau*, *lo pllat*, per *la clau*, *el plat*, etc. Però això és un tret lingüístic escadusser, propi dels pobles perifèrics de la conca del Flamisell, i produït més que res per les barreges constants del poble en maridar-se d'una comarca a l'altra. La situació geogràfica de la comarqueta també hi ha contribuït, ja que té constantment contacte amb els habitants de la Ribagorça, per ponent i part del nord, i amb els de la Conca de Tremp o Pallars Jussà pel sud. Sense comptar encara els refrecs constants en el vaivé dels vianants que, durant una pila d'anys, han creuat la comarqueta de ponent a orient i de nord a sud procedents de l'Alt i del Baix Aragó, ja per assistir a les fires pallareses (la de Salàs sobretot) o bé per acompanyar el bestiar a muntanya.

Darrera vocal, la *i* supleix gairebé sempre la *j* (o *g* davant *e*, *i*), així com el nexa final *ig* : *carreiar*, *ròi*, *gòi*, *bòi*, *mandreiar*, per *carrejar*, *roig*, *goig*, *boig* i *mandrejar*. Així s'obté una pronunciació tota suau, dolça i gens aspra, que contrasta força amb l'aspror del paisatge i amb l'aspecte dels pobladors. També hi ajuda la cantarella allargassada que hom pot apreciar en la conversa dels naturals que no s'han mogut gaire de la comarqueta.

En general, en lloc dels grups *ndr* i *ldr* del barceloní, el nostre parlar pronuncia *nr* i *lr* : *divènres, vinré, tinria, vulria* per *divèndres, vindré, tindria, voldria*. Característica pirinenca que també trobem a les Balears (*Estudi fonètic i lexical del dialecte de Ciutadella*, per F. de B. Moll, Palma de Mallorca, 1931).

Un altre tret destacat del nostre parlar el constitueix el mot *cap*, emprat per reforçar una negació, en lloc del *pas* dels altres parlars catalans : *no en vui cap, no ho faré cap, no ho sé cap*. (= no en vull pas, no ho faré pas, no ho sé pas). Mot que ja va cridar l'atenció al Dr. Griera en les seves *Notes pallareses*, BDC XVIII (1930).

Altres característiques són la *i* emprada en moltes paraules en lloc d'una *e* (*ho ti*, per *ho té*; *ni ti*, per *en té*; *ja vi*, per *ja ve*) i la duplicació que experimenta en alguns mots la *r* senzilla entre vocals (*arrencada, sorroll, sorrollar*, per *arengada, soroll, sorollar*).

Però un dels trets lingüístics més típics del Flamisell i de tot el Pallars Sobirà, és el plural masculí de l'article *les*, igual al femení: *les braços, les peus, les prats, les bous*, igual que *les cabres, les ovelles, les truites, les mans*. Dialectalisme, tan viu encara a tota la comarca, sobretot en la gent d'edat avançada, que estudià Griera en les esmentades *Notes pallareses*. (BDC XVIII, 146.)

Per a la lectura correcta dels mots cal advertir, encara, que les *ee* i les *oo* àtones es pronuncien aproximadament com en castellà, mentre que les *aa* àtones s'acosten generalment a les barcelonines. La *tx* sona si fa no fa com la *ch* castellana, més suaument que a Barcelona, i el mateix so té la *x* inicial i darrera consonant.

Com a tot el Nord de Catalunya, la *v* sona com a *b*, la *t* final darrera *l* o *n* és muda, i ho és també la *r* final dels polisíl·labs i d'aquells monosíl·labs en els quals l'hem posada entre parèntesis.

Fora dels punts indicats, la meva grafia s'atindrà estrictament a la pronúncia local.

I

LES PARTS DEL COS

a) *El cap i el coll*

- aurélla f. — L'òrgan de l'oïda. P. molt sentida a la part anterior de les orelles, polsos.
 Qui no ti nas, d'aureselles ha d'haver gòi. Donar's un cop a la memòria.
- blanc dels ulls. — El voltant de la nineta. P. b) *Caure sense memòria*. Caure sense sentits.
- coronéta f. — Part del darrera mostatxo m. — Bigoti.
 de la closca del cap, on el cabell narills m. pl. — Els forats del nas, tant en les persones com en les bèsties, narius. Gairebé sempre s'usa en plural.
 forma remolí. La corona del cap. nineta f. — La nina o pupil·la dels ulls.
- Coroneta torta, un altre a la porta. nou del coll f. — Gollet. S.
- cròsca f. — Closca. S. nyivis m. pl. — Les genives.
 S'usa sempre en plural. P.
- dent quixaléra f. — Ullal. palpa f. — Parpella. S.
- farraménta f. — Totes les peces de la dentadura, compresos els queixals. pèl muixí. — El borriçol que surt a la cara. Quan una criatura en té molt, això assenyala misèria, que no va prou tip de menjar. P.
- frónt f. — Front. pèls de la palpa. — La cella. S.
- garganxó m. — El forat d'entrada a la gargamella. pèls de l'ull. — La pestanya. S.
- góla f. — La part del coll que s'ajunta amb el pit. També és sinònim de *laminadura*. polséra f. — Patilla.
- gollét m. — La nou del coll. P. prim de l'aurélla. — Part de l'orella on es penja l'arracada. P.
- gorguéra f. — El sotabarba molt marcat de les persones. I també la pell i carn que els penja als bous. quixal m. — Queixal.
- memòria f. — a) Part del cap tutut m. — Forat de les orelles.

b) *El cos o tronc*

- abrèr m. — Budell dels prims, budéll culà. — El budell que està que té com dues pells. P. adherit a l'anús. P.

- budells botxacuts.** — Els budells que fan arrugues i bosses. P.
- budells prims.** — Els budells més estrets de tots.
- bufa f.** — La bufeta o dipòsit dels orins.
- canó de la freixura.** — La gargamella.
- cap de costella.** — L'extrem de les costelles que toca al pit.
- freixura f.** — Els pulmons.
- illada f.** — La part més sentida dels costats de la cintura, entre el costat i el ventre. El «flato».
- llóms m. pl.** — La part alta de les pernes o *rinyonada*.
- milic m.** — Llombrícol.
- móssa f.** — Budell molt ample i butxacut que només té una sola obertura. El cec ?
- muscle m.** — Part alta o superior de l'espatlla a cada costat del coll, formada pels ossos que uneixen els braços al tronc.
- nyirvi m.** — Nervi.
- paidór m.** — Estómac.
- panxó m.** — Mot afectuós equivalent a *panxolina*.
- pèrna f.** — Natja, cadascuna de les galtes posteriors de senre, tant en bèsties com en persones. Al Diccionari Fabra, trobem el mot com a sinònim de *cama* i encara només en algunes expressions.
- piga de l'asquéna.** — Espinada. Tant en l'home com en els animals en general.
- pitréra f.** — Pit sina. Cast. *seno*.
- pópa f.** — a) Mamella de la dona o d'una femella qualsevulla. Pl. : el mamellam. b) La que mama un infant :
Dóna-li popa, que no plorarà.
- popéta f.** — Diminutiu, sinònim de *popa*.
- pótxa f.** — Sinònim de l'accepció b de *popa*, però en sentit infantil. Metarrones.
- potxéta f.** — Diminutiu de *potxa*.
- prims m. pl.** — La part més sangrada i, per tant, prima, dels costats de la cintura. S'usa sempre en plural. P.
- rinyó m.** — Ronyó.
- rinyonada f.** — La part del cos on hi ha els ronyons.
- satgí m.** — La part del ventre corresponent a sota de l'estómac. P.
- satginèra.** *Tenir o fer bona ~.* Tenir o fer el ventre gros, però de greix; fer una bona panxa. P.
- tortér m.** — Cadascun dels ossos dels costats de la cintura que puguen de les cuixes. S.

c) Les cames i els braços

- ascarranya f.** — Entrecuix.
- ascarranyar's v.** — Obrir les cames, eixarrancar-se.
- canélla f.** — Part del braç que toca a les mans, canell; cast. *muñeca*.

- clavillèr m. — Turmell del peu. P.
drèt de la cuixa. — La part de sobre de cadascuna de les cuixes. P.
- garró m. — La part de sobre del darrera dels talons dels peus.
- ginóll m. — Genoll. S.
- nòu de la mà f. — La protuberància que forma el radi en la canella. S.
- nus m. — Claviller. S.
- panturrilla f. — El ventrell de de la cama.
- planéll m. — El palmell de les mans. S.
- plantilla f. — La planta dels peus. P. i S.
- prim m. — La part més prima del capdavall del ventrell de la cama, el sec de la cama. P.
- retranga f. — Entrecuix. El mateix mot trobem al Diccionari Fabra com a sinònim de *rabasta* o *tafarra*.
- revès de la cuixa. — La part de sota de la cuixa. P.
- safranya f. — La part de sota del genoll, la sofraja. S.
- sarpes f. pl. — Els dits de les mans, les grapes. Se sol usar sempre en plural. S.
- sarrell m. — Serra. P.
- sèrra f. — La part anterior de la cama, des del genoll al prim; la carena de la cama. S.
- serrèlla f. — Serra. P.
- sofranya f. — Safranya (Benés). sòta del ginoll. — Safranya. P.
- urpòtes f. pl. — Les ungles de les mans, però en sentit despectiu. S'usa en plural. S.

d) *Les parts genitals*

- carrapòt m. — a) Conjunt dels òrgans genitals de l'home; testicles i membre viril. b) També aplicat a un raïm collit de la parra. *Un carrapòt de raïms*.
- fall m. — L'òrgan genital de la dona. Usat entre mainada. S.
- flubiòl m. — El membre viril de l'home. S.
- manelèts m. pl. — Manels.
- manèls m. pl. — Els testicles dels mascles en general. S'usa sempre en plural.
- mat'hòmens m. — Fall. P.
- matrís f. Matriu. P.
- moixona f. — Flubiòl. P.
- papu m. — Flubiòl. S.
- pataca f. — Xot. S.
- patèco m. Xot. S.
- pitxulina f. — Flubiòl. S.
- quirrilla f. — Flubiòl. S.
- quirrillòt m. — Flubiòl. P.
- tripó m. — Testicle. Generalment s'usa en plural: *tripons*.
- vòravíu m. — Els llavis petits i centrals de l'òrgan genital de la dona. P.
- xirrilla f. — Flubiòl. S.
- xiulit m. — Flubiòl. S.
- xòt m. — L'òrgan genital de la dona.

II

L'ASPECTE FÍSIC

- acórb** adj. — *Caminar* ~. Anar o caminar molt ajupit.
- acurrupir's** v. — Arraulir-se de fred i també arronçar-se pel pes dels anys.
- acurrupit -ida** adj. — Arraulit, arrupit.
- aixirimitat -ada** adj. — Aplicat a una persona molt escanyolida o molt prima i afinada de rostre, que ha perdut les carns.
Mirau ! s'ha quedat tan aixirimitat... P.
- apagallums** m. — Aplicat a una persona que té el nas molt llarg. S.
- ascolrit** adj. — Aplicat al rostre descolorit, pàl·lid, que no té color.
- asserenada** adj. f. — *Cara* ~. Rostre rialler, alegre i ple d'optimisme. P.
- asturnit** adj. — Bonic i d'aspecte agradable. Aplicat sobretot a la gent jove i també a les coses.
- barba de sagall**. — Barba punxeguda un xic semblant a la del boc. P. ¹.
- barba-sarrada** adj. m. — Aplicat a l'individu que té molt de pèl a la barba. S.
- bavallós** adj. — Bavós, que li cau sovint la bava ; aplicat a les criatures.
- bòi, bòtja** adj. — Pertorbat del cervell, boig.
La botja de Talarn.
La botja de Larén.
- borrut** adj. — Que té la cara plena de borriçol. P.
- camestòrtes** adj. — Aplicat a la persona que camina amb les cames obertes de baix. S.
- cataflut** adj. — Ple de cara i d'aspecte robust.
- ciégo -a** adj. Cec, orb.
- colrat** adj. — a) Vermell, que té molt de color a la cara. b) Aplicat als cereals quan estan a punt de segar.
- descurt** adj.—Es diu de les persones que van despullades, nues.
- femení -ina** adj. — És aplicat als nens o nenes primets de cara i molt finets.
- fé(r) de bon vèure**. — Tenir bon aspecte, bon semblant de rostre, una persona.
- galteflut** adj. — Es diu de la criatura que té les galtes molt sortides, plenes.
- garramatxes** m. — Aplicat a l'individu malfargat i deixadot que no sap arranjar-se prou bé en vestir-se.
- garronér -era**. — a) m. i f. Persona que camina amb les cames obertes del mig i to-

¹ El segall o *sagall* és el mascle de la cabra quan té un any.

- cant-se dels garrons. S. b) adj.
Relatiu als garrons, que afecta els garrons.
Fred garroner,
la neu al rader. P.
(és presagi de fortes nevades).
- gòi m. — *Fer* ~. Fer bonic, fer goig.
- gòll m. — Tumor indolent que sol sortir a la part anterior del coll de les persones.
- gollut adj. — Que té golls.
Golluts de les Iglésies.
(Motiu aplicat a la gent d'aquest poble).
- graciós adj. — Aplicat a les persones que tenen el clotet de la gràcia a la barba. P.
- gròs d'aspatila. — Aplicat als individus carregats d'espattes. S.
- guapo adj. — La persona que en riure se li forma el clotet a les galtes. P.
- guèrxo adj. — Borni, l'individu a qui falta un ull.
- mig hòme i mitja dòna. — Es diu de l'hòme que no té pèl a la cara, barbamec. P.
- monflut adj. — Es diu de la persona botafuda, boteruda, grossa.
- motafllut adj. — Aplicat al noi o noia que són molt peluts del front, per la qual cosa els queda aquesta part de rostre molt aixiquida perquè els el tapa molt el cabell del davant. S.
- nas-llarg adj. — Apagallums. S.
Qui ti bon nas,
ti bon detràs. P.
- Qui no ti nas, d'aureselles ha d'haver goi. P.
- orat adj. — Boig, trastornat. P.
- orellut adj. — S'aplica a la persona que té les orelles molt llargues. S.
Ton d'Ampena orellut,
que ha pagat i no ha begut. S.
- pallargues m. — Aplicat a l'individu llarg i prim, en sentit irònic.
Astàs fet un bon *pallargotes*. S.
- pótra f. — Trencadura, hèrnia. ⁴
- potrós adj. — Trencat, herniat, a qui la *potra* o trencadura es veu molt a l'exterior.
- rabassut adj. — Es diu de la persona molt grossa i panxuda.
- ras adj. — Molsut, ple, gras, parlant del clatell. P.
- raséta adj. f. — *Barba* ~. Barba arrodonida i no molt sortida. P.
- ravatxòl m. — Aplicat a l'hòme xic i rabassut.
- reflat adj. — Es diu del nas arremangat. S.
- ròi, ròia adj. — Roig. Es diu del color i de les persones.
Home roi i gos pelut
antes mort que conegut. S.
- sarrut adj. — Aplicat a la persona molt peluda. S.
- tivat adj. — S'aplica a la persona que quan camina ho fa anant molt rígida.
- ullerat adj. — Es diu del qui fa ulleres, per tenir el voltant dels ulls o conques enfosquides.
- ullerós adj. — Ullerat. S.

⁴ El mateix mot trobem a Portugal: *Terra Portuguesa*, I, 88.

III

EL GEST I ELS MOVIMENTS

- acogomar's v.** — Aclofar-se o ajupir-se a terra o bé a sobre de les cames, una persona.
- acotxar's v.** — Ajupir-se a collir alguna cosa del sòl o amb qualsevol altre fi.
- aixorellada f.** — Estirada d'orelles.
- aixorellar v.** — Estirar les orelles.
- alçar's v.** — Aixecar-se.
- Lo vellet se n'alce
de bon dematí.
(*El vellet*, cançó).
- amoliar v.** — Amoinar, anquitiar.
- anquitiar v.** — Molestar, empipear les persones y les bèsties.
A la Ribera de Cardós, *ancatiar* (*BDC XXIII* (1935), 286).
- antripussar v.** — Ensopegar amb els peus.
- aplucar v.** — Tancar (els ulls), aclucar-los.
- aporregar v.** — Pegar (a un infant) amb les mans. S.
- arrencar a córrer.** — Posar-se a córrer molt de pressa.
- arrevatós** — *Anar* ~. Anar molt de pressa i amb molta decisió a fer les coses. (Vilella).
- ascarranyar's v.** — Obrir les cames, eixarrancar-se.
- ascompassa f.** — Passa o espai que agafen les cames bo i oberetes.
- ascompassar v.** — Ultrapassar una cosa eixarrancant les cames, però sense saltar.
- aspenteiar v.** — Empènyer amb les mans les persones.
- assardonar v.** — Aporregar. P.
- astrinxolar v.** — Astruixinar.
- astruixinar v.** — Fer bocins una cosa amb les mans.
- asxinassar v.** — Estireganyar els pèls o els cabells a una persona.
- atifat adj.** — *Anar* ~. Es diu de la persona que va molt decidida a un lloc (Benés i Montiberri).
- atranc m.** — Passa molt llarga, escompassa.
- Tindràs de fer un atranc molt llarg.
Fes un atranc, que no faces caure això. S.
- aturrullar's v.** — Esverar-se fent les coses, atabalar-se.
- No t'aturrulles i fes-ho bé.
- aturrullat adj.** — Atabalat, que no sap el que es fa.
- aventar a córrer.** — Arrencar a córrer.
- baldringueiaire m.** — Baldringueres.
- baldringuères m.** — Individu que quan camina sembla que es gronxi o que balli.
- bardo m.** — Tacó, llenyada, pallissa.
- botjar's v.** Moure's una persona

- o animal d'allí on s'ha quedat. (Antiquat).
- No et botges, eh?
- cossigòlles f. pl. — Cossiguilles.
- cossiguilles f. pl. — Pessigolles.
- fé(r) l'abrér v. — Foradar la panxa a algú, matar-lo.
- fórc m. Mesura de llargada que comprèn des de la punta del dit índex a la del polze tenint-los estirats i oberts.
- fuir, fuire v. — Fugir.
- gambar v. — Eixir (la mainada i també les bèsties tancades) a esbargir-se, a jugar, a prendre el sol; eixir a péixer, a fer gambirols.
- guerxina f. — *Fer la ~*. Picar l'ull, fer l'ullet.
- habitar v. — No moure's, estar-se quiet. Ex.: *Habita!* (Estigues quiet).
- llangosteiari v. — Entretenir-se a fer quelcom.
- mósta f. — La cassola formada amb les dues mans ajuntades, almosta.
- mostada f. — La quantitat de coses que cap en una mosta.
- nyaufar v. — Aixafar entre mans una matèria més o menys tova, ceba, mel, etc. P.
- pantegada f. — Cop donat a l'esquena d'algú amb la mà.
- pernada f. — Cop donat a les pernes amb la mà.
- a plaiér. — a) *Anar ~*. Anar a poc a poc a fer les coses, amb calma, amb compte. b) *Astar ~*. Estar tranquil.
- No em deixaràs astar a plaiér, no.
- rebaïar v. — Assossegar.
- No em deixes rebaïar ni un moment!
- sarpeiari v. — Grapejar, fer anar les grapes per agafar quelcom.
- Agafar truites a sarpades, sarpeiant. (Agafar-les directament amb les mans).
- soldragada f. — Sotragada.
- Ha caigut d'asquena i s'ha donat una soldragada! (La Plana, prop de Mont-ros).
- tringolí m. — *Semblar un ~*. Es diu de la persona petita i bellugadissa. S.
- trucar v. — Aporregar.
- xinada f. — Estirada de pèls o de cabells a una persona.
- xinar v. — Estirar els pèls o els cabells (a les persones).

IV

EL CARÀCTER

- acato m. — *Fer l' ~*. Fer molt de cas (d'una persona), fer-ho veure.
- A fulano li fan tot l'acato. P.
- aixarraït adj. — Aplicat a la persona poc tendra envers els seus familiars, que els duu poc afecte; eixut, sec.

aixuruvit adj. — Eixerit.

aixut -uta adj. — Persona poc afectuosa amb els altres, de caràcter fred.

arracant -anta adj. — Avar, gasiu. S.

ascanat adj. — Escanyat, estret, gasiu.

asfetgegar's v. — Matar-se treballant molt.

Jo m'asfetgego perquè no vos falte re.

aspiabrènes adj. — Aplicat a l'individu a qui no agrada gaire de treballar, el qual només mira quina hora és per anar a jeure a l'ombra a fer la mossegada i el trago; s'entén entre la gent del camp, però també es fa extensiu a tots els individus més o menys ganduls.

aspurna f. — a) Esquitx de foc.
b) Aplicat a un infant molt eixerit.

astrét adj. — Avar, rata, a qui dol molt de donar res a ningú.

atribòc m. i f. — Persona estrambòtica. P.

boato. — Fer ~. Fer molt el fatxenda, estirar més la màniga que el braç. P.

bonatxo adj. — Bon xicot, bon subjecte.

bonatxòt adj. — Que de tan bo arriba àdhuc a ésser tou.

bròfec adj. — Aplicat a l'individu de caràcter tivat i adust, de cara de pocs amics. P.

caifàs adj. — Aplicat a l'individu poc actiu. P.

calçòtes adj. — Aplicat a l'indi-

vidu que és deixadot i desmanyotat, a qui tant se li'n dona d'anar bé com malament. P.

cançoneiar v. — Romancejar a fer les coses, anar amb poca activitat.

cançonér adj. — Romancer a fer les coses, poc actiu.

carcamòt m. i f. — Sinònim de *carallot*. Aplicat a persones i a bèsties.

A fe és una bona carcamot.

clèco -èca adj. — Usat manta vegada en les converses com a sinònim de curtet, pau, fava, etcètera.

desmanyotat adj. — Aplicat als individus que sense haver treballat, sembla que estiguin cansats i a tot arreu es deixen anar per seure o jeure.

fateiar v. — Fer el fato, fer el beneit.

fato -ata adj. — Beneit, que fa el ximple.

favèra adj. f. — Equivalent a fava, bleada, dona poc deseixida. P.

lluciet adj. — Cleco. P.

madalleiar v. — Fer madalleries, pamplinejar, fer el desmenjat en les coses. S.

madallér adj. Pamplinaire i carregat de romanços.

madalleries f. pl. — Pamplinaires.

mala bèstia. — Aplicat a una persona molt dolenta.

malagradós adj. — Malhumorat.

mànyagós adj. — (Criatura) que

- està molt- encarinada amb sa mare. P.
- manyaguit -ida adj. — Manyagós. P.
- òrc -a adj. — Aplicat a l'individu que fa ximpleries, que noté la formalitat deguda. *Fer l' ~*. Fer el beneit, el ximple.
- orqueiar v. — Fer l'òrc, fer ximpleries, fer l'animal. S.
- padomàs -assa adj. — Curtet, badoc, poc deseixit a fer les coses. P.
- pamparna adj. f. — Dona mig encantada. Aplicat també com a insult. S.
- pamparnòt m. i f. — Pamparna, però en sentit despectiu. S.
- paneròt m. — L'home que és un poc fato, una mica tou. P.
- patrici. — *Bòn ~*. Bon subjecte, bon home, bella persona, bon xicot.
- peçolaga m. — Sinònim del qualificatiu vulgar *bona peça*.
- perdis m. — Aplicat a l'individu donat al vici i a la vagància, perdut.
- quéra (*quèra* P.) m. i f. — Aplicat a una persona arracant, avara, que vol el seu i el dels altres. Amb el mateix nom anomenen les arnes de la roba (*querar's*, arnar-se).
- rabinós adj. — a) Molt fort de geni i propens a enrabiarse. b) Coent, aplicat al coralet o bitxo.
- tabóll m. — Bonatzot.
És un bon taboll.
- tartalòtge m. — Individu poc formal i poca-solta; tarambana. S.
- taujà m. — Individu mancat d'energia; maimó.
- taujanòt m. — Individu un xicot talòs.
- xinxirimalles m. — Aplicat en particular o col·lectivament a les persones carregades de romanços i poc serioses.
Xinxirimalles d'Arinyà.
(Dita tòpica aplicada a la gent d'aquell poble.)

V

LES NECESSITATS CORPORALS O BIOLÒGIQUES

a) *El menjar i el beure*

- asbaït adj. — Defallit per efecte de no haver pres aliment d'estona.
- bafureiar v. — Fer el llepafils, menjar-se o prendre les coses amb poc apetit i amb certa repugnància, remenant molt la vianda per plat.
- corpénta f. — *Tenir ~*. Tenir una persona molt d'apetit de menjar.
- gargalisar v. — Fer passar l'aigua o un altre líquid fent gargares cap al garganxó.
- glopeiar v. — Glopejar aigua o un altre líquid.

gormant -a adj. — Llaminer, a qui agraden els bons bocins. Cf. *gormanda*, llossa que usen els pastors.

gustar v. — a) tr. Tastar una cosa de menjar o beure. b) intr. Agradar el gust d'una cosa de menjar o beure.

llafnyós adj. — Llamenc, llefec.

lleféc -a adj. — Llafnyós, que es menja les coses amb desmenjament i escrúpol.

menjuqueiar v. — Menjotejar. P.

popar v. — Xuclar la llet de les mamelles un infant o animal lletó, mamar.

potines f. pl. — Les ganyotes

que se solen fer quan hom menja o beu coses molt àcides o molt agres.

prim adj. — *Astar* ~. Sentir-se defallit per efecte de no haver pres aliment d'estona, tenir mal de cor.

No pot ser que no 'stigues prim tanta astone de no penres.

ruigar v. Rosegar.

sabér bò. — Agradar una cosa comestible, trobar-la bona.

A jo lo vi no em sap bo.

La carbassa no em sap bona.

Sí que et sabrà bona la truitada.

b) *Els residus i els excrements*

angrut m. — La brutícia o tosca que es fa a les dents.

ascompixar v. intr. — Regar una cosa orinant-s'hi directament.

ascompixat m. — Lloc regat escompixant-hi.

ascupina f. — Saliva.

ascupirina f. Ascupina.

bufa f. — L'exhalació fètida anomenada vulgarment *llufa*.

burrumbèu m. — L'exhalació fètida anomenada vulgarment *pet* (Antist).

caca f. — La brutícia o mel del tutut de les orelles. És bona per a curar les punxades d'agulla, etc. P.

cagallòt m. — La massa d'excre-

ment anomenada vulgarment *cagarro*.

clàrima f. — El líquid que cau dels ulls quan ploren, llàgrima.

gargallòt m. — Les reumes que es treuen del pit en tossir, gargall.

llapa f. — La pegadella del cap de les criatures. La treuen sucant-la d'oli.

lluïsa (la pronúncia oscil·la entre *lúiza*, *lújza* i *luïza*) f. — Bufa (Antist).

mormerals m. pl. — Mocs en gran quantitat, una candela molt llarga. P.

patallòt m. — Cagallot.

peréia f. — a) Peresa. b) La bru-

tícia que se sol fer en els genolls de les persones brutes.

— Pereia, vòs sopes ?

— Sí, un bon plat !

— Fes-te'ls !!

— No en vui cap. P.

sarna f. — La caspa o brutícia del cap.

sonissa f. — La remor o soroll que fa el nas en respirar quan està tapat de mocs. S.

xètxa f. — Equivalent al terme infantil barceloní *caca*.

c) *Les funcions sexuals*

apotxonar v. — Petonejar, fer petons.

apte. — *No ser ~*. L'home que no pot engendrar. S.

baciva adj. f. — S'aplica a la dona que tot essent casada no pot tenir fills. P.

barrinar v. — En sentit figurat, xingar.

cap del més. — Menstruació. P.

corpí (ind. pres. 3 *corpís*) v. — Acte de fecundar el gall la gallina; en molts casos també s'aplica a les persones.

follós m. — L'home que no pot engendrar. P.

gròssa adj. f. — *Astar ~*. Estar embarassada la dona.

létxe f. — El líquid genital (entre nois).

mòstra de dòna f. — Menstruació. P. A la dona que no en té li diuen que és mig home i mig dona.

mostració f. — Menstruació. S.

potxó m. — Petó.

régla f. (pronunciat amb *g* doble). — *Tenir la ~*. Passar el període de l'efluvi menstrual. S.

sanat adj. — Es diu de l'home a qui no atreuen gaire les dones. S.

saó f. — *Nya força ~*. Locució equivalent a *té la regla*. S.

xatonar v. — a) Encetar una tona de vi. b) En sentit figurat, xingar.

xingar v. — L'acte d'unir-se carnalment amb la dona.

VI

DEL CRÉIXER

bafuréll adj. — Aplicat afectuosament a les criatures de pocs mesos quan fan alguna gracieta o rialleta, com de picardia, i que per l'edat no els escau.

bórd -a m. i f. — Equivalent de

bordegot, però en sentit despectiu.

Aguell malaït bord !

bordegòt -a m. i f. — Equivalent al *bordegàs* d'altres llocs o con-

trades de Catalunya; noi o noia espigadet.

bordét -a m. i f. — El fill o filla de pares desconeguts.

borrelló m. — a) Rosegó de pa.
b) Aplicat a un infant.

Quin borrelló que teniu!

borrellonét m. — Diminutiu de *borrelló*, tractant-se d'un infant.

callastrét -a m. i f. — Noiet o noieta dels deu anys als quinze, aproximadament. P.

callastròt m. — Minyonet entrat ja a l'edat viril, o sigui aproximadament dels quinze als vint anys.

caragolí m. — Cargol més petit que la *caragolina*. — Adj. Aplicat a un infant de bolquers.

cóncó m. — Home entrat en anys i que es manté solter.

fadrí -ina m. i f. — Minyó o minyona dels divuit o vint anys per amunt.

goiat -ata m. i f. — Aplicat als individus o persones ja fets.

A fe é un bon goiat.

Oi a fe sembla prou una bona goiatota!

medrar v. — Créixer, fer-se gran.

medrat -ada adj. — (Infant o noi) crescut.

nen -a m. i f. — Noi o noia, des d'infants fins als deu o dotze anys, que llavors són *callastrets*.

vèll adj. — Vell, d'edat molt avançada.

xinalla f. — Mot col·lectiu: mainada.

VII

DEL SENTIR, DEL PARLAR, DEL VEURE I DE L'OIR

abidriar v. — Veure una cosa des de molt lluny, albirar.

agudésa. f. — Acudit.

No et virà l'agudésa d'astropar aquesta roba.

ambuturnats adj. m. pl. — Es diu dels ulls inflats per efecte d'haver plorat de sentiment o del fum.

anreular's v. — a) Patir, sentir molt el fred, b) Morir-se de fred.

anreulat adj. — a) Que sent molt el fred, fredolíc. b) Glaçat.

L'hem trobat anreulat. (Ert de fred).

anuiar's v. — Enyorar-se.

Tot sol, s'anuiarie.

argüir v. — Xafardejar.

asclafir v. — Posar-se a riure fent asclafits.

asclafits m. pl. Rialles molt fortes i escarafalls.

ascoltagasétes m. i f. — La persona que escolta les converses del altres. Escoltapets.

ascriidassar v. — Esgargame-llar-se cridant; fer-se senyals de lluny dues persones bo i cridant.

- asgardellar** v. — Eabatanar, obrir molt els ulls; vigilar molt amb la vista. P.
- asgardellats** adj. m. pl. — (Ulls) molt oberts, principalment els dels infants. P.
- asgrimir de fréd.** — Tremolar, esgarrifar-se, esborronar-se molt intensament de fred.
- asgrims de fréd.** — Tremolins molt forts que sembla que es glaci la pell del cos; esgarri-fances molt fortes. P.
- astrolicaire** adj. m. — Cridaner, a qui agrada de discutir fort.
- astrolicar** v. — Enraonar cridant o discutint i enfadant-se.
- astroliqueiar** v. — Astrolicar.
- bumbunir** v. — Rondinar o en-raonar entre dents.
- bunir** v. — Xiular les orelles. Quan hom se sent que li *bunis-sen* les orelles és que hi ha algú que diu mal d'ell. P.
- ètx** (o ètxe) interj. — Ecs. Inter-jecció per indicar l'escrúpol o mania que causa alguna cosa.
- judío** [žudío] m. — Aplicat a l'home molt renegaire. P.
- llampurneiar** v. — Fer pampallugues o llampurnetes els ulls, que sembla que hom vegi moltes llumenetes. Aquest terme en altres llocs de Catalunya és sinònim de llampegar (Dicc. Fabra).
- llampurnétes** f. pl. — Les pampallugues que fan els ulls.
- maleiar** v. — Rondinar o botzi-nar enfadat.
- mutill** m. — En una família del poble hi ha un individu forta-ment quec i un altre de completament mut. Al primer li diuen de motiu *Lo mut de Jau-met* i al segon *Lo mutill de Jau-met*.
- nèro-nèro** m. i f. — Aplicat a les persones que enraonen amb el nas. P.
- restiput** m. — Pudor de cosa cremada. Socarrim.
— Restiput si sint!
— Pèl de porc si creme!
— Agueixa bèstia es desaspere. S.
(Engauyall infantil).
- taboleiar** v. Fer tabola; escri-dassar molt enraonant fins al punt de fer mal de cap.
- targonaire** m. — L'individu que quan s'enfada no acaba mai de parlar repetint sempre les mateixes coses; carrincló.
- targonar** v. — Fer-se pesat parlant; fer el carrincló.
- tarriqueiar** v. — Repetir moltes vegades una cosa parlant.
- tracadéll** m. — a) Nom d'una peça del molí. b) Aplicat a l'individu que no calla mai.
Sembles un tracadell de la mola.
- tribulòssi** m. — Es diu quan se sent molt de soroll, que les coses van damunt-davall, o quan la mainada fa molta saragata cridant i corrent.
Qué é aguet tribulossi!
- xamuscat** adj. — A qui han clavat un moc, un miquel.
- xapurrat** adj. *Anraonar* ~. Par-lar xafallós.

VIII

LES MALALTIES

a) *Del cap i del coll*

- airada f.** — Cop d'aire molt fort que toca al costat del cap, per la qual cosa àdhuc s'inflen les galtes.
- amorrar's lo cap.** — Agafar rodaments de cap.
- amosar's v.** — Esmussar-se les dents o tall de qualsevol eina.
- anfebrada adj. f.** — (Llengúa) blanca, per efecte del païdor.
- anginyes f. pl.** — Cop de sang al coll. P.
- anverdancar's v.** — Agafar verdancs.
- Tot dormint malament se m'ha anverdancat lo coll.
- asbaiolar's v.** — Sortir a prendre l'aire per desensopir-se el cap. P.
- ascanar's v.** — Escanyussar-se.
- astossegar v.** — Tossir. Al Flamisell el verb *tossir* és desusat.
- bascós.** — *Astar* ~. Tenir basca, espècie de mareig produït per l'ardor del foc, del sol, etc.
- camórra f.** — Caparra, migranya. S.
- camorrar's lo cap.** — Ensopir-se; agafar camorra, caparra, migranya.
- caure sense memòria.** — Cau-re sense sentits.
- cop d'airada.** — Airada. P.
- cresquellòt m.** — Tronxinot.
- dissipèla f.** — Malura que es presenta amb una fogositat de la sang, per la qual s'inflen les galtes i el cap.
- La dissipèla
mate o pèla. P.
- galtères f.** — Infior de les galtes deguda a la inflamació dels queixals. Quan és maligna, àdhuc pengem.
- garrotillo m.** — La malaltia del coll dita diftèria.
- nièlla f.** — El corc dels queixals. En altres llocs de Catalunya, el corc dels cereals. (Dicc. Fabra.)
- niellat adj.** — Corcat o menjat per la niella
- rascór a la góla.** — Mal de coll que es caracteritza per una coïssor molt forta a la gargamella. És més que sentir picor al coll. S.
- rovellada adj. f.** — Es diu de la llengua bruta, pero és més que tenir-la *anfebrada*. P.
- sanlluc m.** — Singlot.
- Lo sanlluc
é senyal de salut. S.
- tronxinòt m.** — Ferida en el front produïda per una caiguda o un cop de cap molt fort.
- verdancs m. pl.** — Malaltia del coll, en la qual sembla que

s'inflin les venes : surten uns bonyets com a mongetes del lloc que es té adolorit. Són

produïts per un mal gest o refredament del coll tot dormint.

b) *Del cos*

angrut m. — *Tenir ~ al païdor.*

Tenir l'estómac brut.

asslomar's v. — Deixar-se anar de les potes del darrera a terra una bèstia per efecte d'anar massa carregada. Aplicat, però, també a les persones quan se senten molt malaltes dels ronyons o lloms o sembla que estiguin mig baldades.

asslomat adj. — Es diu de la persona que per efecte dels lloms malalts camina molt *acorba* o abocada a terra.

caguèra f. — Diarrea. P.

cagueròla f. Cagarrines. P.

creixènces f. pl. — Granets molt petits, com la borradura, que surten a les criatures, però no són les *vixigues*. P.

dolors de ventre. — Mal de ventre.

gàstiga f. — Prové de la sang i de l'*angrut del païdor*. S.

mal de mascle. — Dolors molt

forts de ventre que es caracteritzen per uns cargolaments

molt forts dels budells. Torçó? orxegadís m. — La matèria que es treu en orxegar.

orxegar v. — Perbocar l'aliment o medecines després d'haver estat ingerits, perquè han fet mal o no s'han assentat prou bé al païdor.

palmonia f. — Cop de sang, pel qual el pacient es posa molt vermell i sufocat. P.

paltruc m. — Reconada de budells. La panxa bruta.

punxada f. — Cop de sang que se sent als costats o al baix ventre. S.

rebutit adj. — *Trobar's ~*. Sentir-se replè del ventre, per la qual cosa es té malestar.

rinflat adj. — Rebutit.

vixigues f. — Clapes rogenques que surten a les criatures a l'estiu i els donen molt de malestar. P.

c) *Dels braços i de les cames*

ancondolir's v. — Adormir-se o enrampar-se un membre del cos, generalment les cames.

ancondolit adj. — Es diu de la cama o altre membre enrampat o adormit.

andolorit adj. — Aplicat a la persona tollida.

cascar. — a) Fer que els peus es casquin. b) *cascar's*. Fer molt mal (els peus) per efecte d'haver caminat molt o perquè el calçat fa mal.

Les sabates m'han cascat les peus. S.

- desllorigament m. — Sortida de lloc dels nusos dels peus o de la cama. S.
- despeiat adj. m. — Aplicat a la persona que té els peus cascats per efecte d'una llarga caminada.
- dolór m. — Malaltia que es caracteritza per inflar-se molt les cames i els braços.
- patarruga f. — Berruga que surt als dits de les mans.
- perelló m. — Penelló.
- rampa f. — Mal que fa que s'adormin els peus i no es puguin deixar tocar al sòl.
- repèl m. — Repeló de les ungles.
- talls de fréd. — S'obren als tallons dels peus per efecte del fred, com els penellons. S.

d) Generalitats

- afatxar's v. — Cansar-se molt en el treball o caminant.
- afatxat adj. — Fatigat, molt cansat.
- angranellada f. — Munió de granets que surten en diverses parts dels cos.
- aprént adj. — *Molt* ~. Es diu de l'individu que ha arribat molt malalt.
- asboterar v. — Rajar molta sang bruta d'una sagnia. També, fer moviment les sangs, convertint-se en grans per tot el cos. S.
- ascalabrar v. — Fer malbé una cosa a cops; produir ferides en alguna part del cos, per efecte d'una caiguda, d'un cop o cosa semblant.
- asgandalir's v. — Deprimir-se, perdre greix i carns i forces corporals, defallir. P.
- asgandalit adj. — Deprimit, defallit, que s'ha aprimat molt. P.
- asgarranyar's v. — Esgarrinxarse.
- asgarrinyada f. — Llenca de pell encetada per efecte de l'esgarrapada de la punta d'una agulla, punxa, espina, etc.; esgarriny.
- barrafunda f. — Tongada de temps d'anar malament les coses, d'estar malalt.
- brastàs m. — Malaltia que consisteix a posar-se molt vermell el voraviu del sexe de la dona. P.
- colbar's v. — Morir-se.
- crustís m. — La crosta que es fa a les ferides cicatritzades.
- florónc m. — Gra molt virulent que surt per efecte de la malignitat de la sang. P.
- fluixésa f. — Fluixetat del cos, debilitat, anèmia.
- malacorat adj. — Descoratjat.
- malacoratxat adj. — Malacorat.
- malaganós adj. — Aplicat a una persona quan té poques ganes de fer una cosa. P.
- matèria f. — Postema.
- nyirviós (algun cop es diu nyirviós) adj. — Que pateix una mena de tremolor produïda pels nervis. P.

- palpissar** v. — Inflar-se i desinflar-se la illada per efecte del cansament. De les bèsties es diu *illar*. P.
- pantéc** m. — Panteix.
- pantegar** v. — Fer pantecs, panteixar.
- postéma** f. — El líquid solidificat de dins dels grans i tumors.
- rebordisc** adj. — Aplicat a una persona no molt sana, fluixa.
- rebordonit** adj. — Rebordisc. I també, neulat.
- robotisme** m. — Reumatisme. (Manyanet, Paüls.).
- saltar (la pell)** v. — Mudar (la pell), caure.
- unflar's** v. — Inflar-se (alguna part del cos).
- xant** m. — Crit o esgarip condolent-se del mal que li fan a una persona quan la curen, o bé quan s'ha fet mal.
- xantar** v. — Cridar o somiquejar condolent-se.

R. VIOLANT I SIMORRA